

YOR OBRAZINING SEMANTIK VA MADANIY TRANSFERI, YOR OBRAZINING POETIK XUSUSIYATLARINING TARJIMADA UZATILISHI

O'tayeva Durdona

O'zDJTU magistranti

durdona.utayeva@bk.ru

+998777120699

Annotatsiya: Yor obrazi o'zbek tilining badiiy madaniyatida chuqur ildiz otgan, turli qatlamlari bilan boy va murakkab bir timsoldir. Bu obraz ko'plab so'zlar va ifodalar orqali ma'nolar olamiga kirib boradi, uning badiiyligi, estetik jihatlari va madaniy kodlari oddiy lug'aviy ma'nolardan ancha kengroqdir. Yor, odatda, sevgi, mehr va sog'inch kabi insoniy tuyg'ularga bog'liq bo'lsa-da, bu so'zning ma'nosi qator kontekstlarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Uning tarixi, madaniyati va adabiy an'analari bilan chambarchas bog'langanligi nafaqat uni ma'nolar tizimida boyitadi, balki uning boshqa tillarga, xususan, rus va ingliz tillariga tarjima jarayonini juda murakkablashtiradi.

Kalit so'zlar: yor obrazi, tarjima, an'analari, madaniyat, til, lug'at, ma'no, savdo, mehr-muhabbat.

Аннотация: Образ возлюбленной - богатый и сложный символ с различными слоями, глубоко укорененный в художественной культуре узбекского языка. Этот образ входит в мир значений через множество слов и выражений, его художественные, эстетические аспекты и культурные коды гораздо шире простых лексических значений. Хотя возлюбленная обычно ассоциируется с такими человеческими чувствами, как любовь, привязанность и тоска, значение этого слова может трактоваться по-разному в ряде контекстов. Его тесная связь с историей, культурой и литературными традициями не только обогащает его в системе значений, но и значительно затрудняет процесс его перевода на другие языки, в частности русский и английский.

Ключевые слова: образ возлюбленной, перевод, традиции, культура, язык, словарь, значение, ремесло, любовь.

Abstract: The image of the beloved is a rich and complex symbol with various layers, deeply rooted in the artistic culture of the Uzbek language. This image enters the world of meanings through many words and expressions, its artistic, aesthetic aspects and cultural codes are much broader than simple lexical meanings. Although the beloved is usually associated with human feelings such as love, affection and longing, the meaning of this word can be interpreted differently in a number of contexts. Its close connection with history, culture and literary traditions not only enriches it in the system of meanings, but also greatly complicates the process of its translation into other languages, in particular Russian and English.

Keywords: the image of the beloved, translation, traditions, culture, language, dictionary, meaning, trade, love.

Yor obrazining semantik va madaniy transferi masalasi tarjima nazariyasi va madaniyatshunoslik sohalarida muhim o‘rin tutadi. Yor so‘zi o‘zbek tilida ko‘pincha sevgi, mehr-muhabbat, azob va sog‘inch kabi insoniy tuyg‘ularning obrazli ifodasi sifatida ishlatiladi. Ushbu obrazning lingvistik va madaniy kontekstlarda o‘ziga xosligi, uni boshqa tillarga to‘liq va aniq tarzda uzatishni murakkablashtiradi. Yor obrazining semantik transferi uning asliy ma‘nosi va kengaytirilgan badiiy-tuyg‘u qatlamlarini boshqa tilga moslashtirish jarayonidir. Shu bilan birga, madaniy transfer yorning o‘zbek xalqining tarixiy, madaniy va estetik kodlari asosida shakllangan ma‘nolarini boshqa madaniyatga yetkazishdagi qiyinchiliklarni o‘z ichiga oladi. Bu jihatlar tarjimonning yuqori darajadagi bilim va madaniy sezgirligini talab qiladi. Kirish qismida yor obrazining tarjimada yuzaga keladigan semantik va madaniy o‘zgarishlar, uning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni hamda tarjima jarayonidagi ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi. Bu mavzu o‘zbek va jahon adabiyotlari o‘rtasidagi muloqotda yor obrazining samarali ifodalanishini ta‘minlash nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega.[1,78]

Yor obrazining semantik transferi asosan uning lug‘aviy ma‘nosi va kengaytirilgan badiiy ma‘nosi o‘rtasidagi muvofiqlikni topishga qaratilgan. Semantika sohasida, so‘zning asosiy ma‘nosi va uning kontekstual ishlatilishidagi farqlar tarjima jarayonida alohida e‘tiborga loyiq. Yor so‘zi o‘zbek tilida sevishgan, yaqinning sevgilisi yoki jufti sifatida, ko‘proq mehr bilan bog‘langan tuyg‘uni ifodalaydi. Biroq, bu ma‘noni boshqa tilga to‘liq

va aynan o'xshash tarzda tarjima qilish doimo ham mumkin emas. Tarjimada ko'pincha so'zning semantik vaznini oshirish yoki kamaytirish, ma'nolarni kengaytirish yoki toraytirish hollari uchraydi. Masalan, ingliz tilidagi "beloved" yoki rus tilidagi "возлюбленная" so'zlari yor so'zining mazmunini qisman anglatadi, ammo ular har doim ham o'zbek tilidagi yor so'zining madaniy va badiiy qatlamlarini to'liq ifodalay olmaydi. Madaniy transfer yor obrazining madaniy kontekstlari va badiiy an'analar asosida o'zgarish jarayonini anglatadi. O'zbek madaniyatida yor atamasi keng tarqalgan urf-odatlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy an'analar bilan boyitilgan. Shu sababli, u faqat yuzaki sevgi timsoli bo'lib qolmay, balki jamiyatning axloqiy qadriyatlarini, insoniylik tushunchasining o'ziga xos shakllarini ham ifodalaydi. Tarjimada esa bunday madaniy qatlamlarni saqlash oson emas, chunki boshqa tillarda bu qadr-qimmat, urf-odat yoki axloqiy normativ ko'rsatkichlari boshqacha tashkil etilgan. Bunday hollarda tarjimon madaniy kontekstni aniq tushunib, uni o'zgartirish yoki moslashtirish orqali yozma yoki og'zaki muloqotga ko'chirishga harakat qiladi. [2,55]

Poetik xususiyatlarning tarjimada saqlanishi – bu badiiy matnning o'ziga xos estetikasini, uning ritm, ohang, metaforalar va obrazlilik darajasini yangi til doirasida yaratish degani. Yor obrazi poetik jihatdan juda boy bo'lib, unda san'atkor so'zlarning uyg'unligi, ohangining nozikligi va tuyg'ularning chuqurligi ifodalanadi. Adabiy tarjimada bu jihatlarni yo'qotib qo'yish asarning badiiy qimmatini kamayishiga olib keladi. Shuning uchun, tarjimon talqin qilish, tarjima texnikalari va adabiy improvisatsiya yordamida asl matn ruhini saqlab qolishga intiladi. Tarjima jarayonida badiiy asarning ohang-usi, uslubi va stilistik xususiyatlarini uzatish – eng murakkab vazifalardan biridir. Yor obrazining ohangi va romantik tuyg'ulari, uning ishlatilgan metaforalari, o'zbek g'azallariga xos musiqiylik va lirizm tashqi tilda to'liq saqlanishi uchun tarjimon ancha qobiliyat va nazorat talab qiluvchi faoliyat olib boradi. Misol uchun, so'zlarning mosligi, ohangning saqlanishi va markaziy mavzuning o'zgarishsiz qolishi badiiy tarjimaning sifat ko'rsatkichidir. Tarjimaning muhim jihatlaridan biri sifatida yor obrazining konnotativ ma'nolarini uzatish ajralmasdir. Konnotatsiyalar – so'zning qo'shimcha, his-tuyg'u va madaniy ma'nolari bo'lib, ular tarjimada eng ko'p yo'qotiladigan qatlam hisoblanadi. Yor so'zining madaniy konnotatsiya va badiiy uqlari boshqa tillarda uning sinonimlariga qaraganda ko'proq

chuqur va nozikdir. Tarjimada bu konnotatsiyalarni etkazish uchun ba'zan so'zlarning kengaytirilgan ma'nolari, izohlar yoki yorim eksplicativ usullar qo'llaniladi.[3.102]

Yor obrazining tarjimasida shuningdek, uning stilistik o'rnini saqlab qolish ham muhimdir. Yor so'zining o'zbek tilidagi ishlatilishida ko'pincha o'zgacha bir kartina, metaphorik ramz va badiiy uslub mujassam bo'ladi. Ushbu stilistik jihatlarni boshqa tilga ko'chirayotganda tarjimon o'zining ijodiy qobiliyetlarini namoyon etishi shart. Stilistik tarzda aniq va ta'sirli ifoda topish uchun tarjimon so'zlarni tanlash, iboralarni moslashtirish va ba'zan yangi badiiy shakllar yaratishga majbur bo'ladi. Yor obrazining boshqa tillarga tarjima qilinishida madaniy tafovutlar natijasidagi o'zgarishlarga ham e'tibor berilishi zarur. Har bir til va madaniyatda sevgi, mehr, sog'inch kabi tuyg'ularni ifodalovchi o'ziga xos uslublar mavjud. Shu bois tannarxlar va badiiy ekvivalentlarni topish jarayoni ko'p hollarda murakkabliklar keltirib chiqaradi. Bu holatda tarjimon madaniyatlararo almashish jarayonida yanada ehtiyotkor va ijodiy yondashuv talab etadi. Yor obrazining tarjimada semantik va madaniy jihatdan to'g'ri uzatilishi yangi til muxlislari uchun o'zbek adabiyotining o'ziga xos badiiy olamini ochishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida madaniy muloqot va tushunishni kuchaytiradi, xalqaro adabiy aloqalarni rivojlantiradi. Tarjimonning bunday vazifadagi roli juda katta va uning ijodiy fidoyiligi binoan yor obrazining asl ma'nosi va go'zalligini xalqaro maydonda saqlab qolish, tarqatish imkoni paydo bo'ladi. Natijada, yor obrazining semantik va madaniy transferi, badiiy va poetik xususiyatlarini tarjimada uzatish adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi va madaniyatshunoslikning uzviy birlashmasi bo'lib hisoblanadi. Bu jarayonning yanada muvaffaqiyatga erishishi uchun tarjimonning bilim, mahorat va madaniy sezgirligi birlashishi zarur. Shuningdek, tarjima jarayonini qo'llab-quvvatlovchi nazariy tadqiqotlar hamda amaliy mashg'ulotlar tarjimaning sifatini oshirishga xizmat qiladi. [4,89]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, yor obrazining tarjimasi nafaqat lingvistik muammo, balki madaniy muloqot va badiiy ifodaning muhim qismidir. Semantik va madaniy transfer orqali yor obrazi o'zbek madaniyatining noyob elementi sifatida boshqa xalqlarga tanitiladi va tarjima san'ati mukammallashadi. Tarjimonning yetukligi va ko'p qirrali yondashuvi tufayli yor obrazining asl ma'naviy va badiiy qatlamlarini yangi tilga

muvaffaqiyatli ko‘chirish imkoni yuzaga keladi. Bu esa nafaqat o‘zbek adabiy merosining xalqaro maydondagi o‘rnini mustahkamlaydi, balki turli madaniyatlar o‘rtasidagi hamjihatlikni kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, R. (2021). "Madaniy transfer va badiiy takrorlanish: Yor obrazining tarjimada o‘rni". O‘zbek Tili va Adabiyoti, 12(4), 78-88.
2. Rahimova, M. (2022). "Semantik transfer nazariyasi va ularning badiiy matnlarga qo‘llanilishi". Adabiyotshunoslik Jurnali, 8(1), 55-66.
3. Karimov, J. (2023). "Yor obrazidagi madaniy kodlar va tarjimada ularning aks ettirilishi". Madaniyat va Til, 4(3), 102-115.
4. Usmonova, D. (2020). "Badiiy asarlardagi poetik obraz va uni tarjimada ifodalash muammolari". O‘zbekiston Adabiyoti, 18(2), 89-98.
5. Tursunov, A. (2021). "Semantik va madaniy transfer jarayonida metaforalarning roli: Yor obraziga misollar". Tilshunoslik Tadqiqotlari, 10(5), 123-134.
6. Namatova, S. (2023). "Tarjimada poetik ohang va stilistika: Yor obrazining o‘ziga xosligi". Ilmiy Axborotnomalar, 6(1), 74-82.
7. Qodirov, B. (2022). "Yor atamasining madaniy kontekstlari va badiiy tarjima". O‘zbek Tilshunosi, 9(3), 45-59.